

האישה על פי רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי

הדר וורד ליפשיץ

וַיִּבֶן ה' אֱלֹהִים אֶת הַצֶּלֶעַ אֲשֶׁר לְקִוּוּ מִן הָאָדָם לְאִשָּׁה וַיְבָאָהּ אֶל הָאָדָם

¹ רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי אמר: וַיִּבֶן כתיב, התבונן מאין לבראתה.

אמר:

לא אברא אותה מן הראש - שלא תהא מיקרת ראשה,

לא מן העין - שלא תהא סקרנית,

ולא מן האוזן - שלא תהא צייתנית,

ולא מן הפה - שלא תהא דברנית,

ולא מן הלב - שלא תהא קנתנית,

ולא מן היד - שלא תהא ממשמשנית,

ולא מן הרגל - שלא תהא פרסנית,

אלא ממקום שהוא צנוע באדם. אפילו בשעה שאדם עומד ערום אותו המקום מכוסה. ועל כל אבר ואבר שהיה בורא בה, היה אומר לה 'תהא אשה צנועה, אשה צנועה'.

אף על פי כן וַתִּפְרְעוּ כָּל עֵצָתִי.

לא בראתי אותה מן הראש - והרי היא מיקרת ראשה שנאמר וַתִּלְכְּנָה נְטוּיוֹת דָּרוֹן,

ולא מן העין - והרי היא סקרנית שנאמר וּמִשְׁקֵרוֹת עֵינָיִם,

ולא מן האוזן - והרי היא צייתנית שנאמר וְשָׂרָה שִׁמְעֵת פִּתּוֹז הָאָהָל,

ולא מן הלב - והרי היא קנתנית שנאמר וַתִּקְנֶא רְזוּל בְּאֹזְתָהּ,

ולא מן היד - והרי היא ממשמשנית שנאמר וַתִּגְנֹב רְזוּל אֶת הַתְּרָפִים,

ולא מן הרגל - והרי היא פרסנית שנאמר וַתִּצַּא דִּינָה.

דברי רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי מעוררים אי-נוחות. הרי לנו עוד אחד מאותם מדרשים המצדיקים את ההתייחסות לחז"ל כשונאי נשים, שובניסטים. דמוניזציה של האישה. כל החסרונות טבועים בה מבריייתה. אנו נבקש להיכנס אל תוככי הדברים. לראות לא רק את 'כיוון הפרווה' העוטה את המדרש, אלא גם את המצוי 'נגד כיוון הפרווה'².

המדרש נראה כמאשש גנותה של האישה. אפילו הבורא התמלא חששות מפניה. תגביה ראשה, סקרנות עיניה תשזוף כל דבר, תצותת לכל, תתמלא קנאה, תמשמש ותעסוק בכל דבר בין שלה

¹ בראשית רבה יח.

² קלדרון, רות, השוק, הבית, הלב. אגדות תלמודיות, הוצאת כתר, ירושלים, תשס"א. עמ' 10. ון.

ובין לאו, רגליה ילכו למקומות שהבורא, כמו רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי, איננו מעוניין לראותה בהם. מקודקוד ועד כף רגל, כל אבריה, פעילים מדי, אינם צנועים. אשר יגורנו בא.

'אלו החיים' - השלם עם תכונות האישה

הכישלון אינו באישה מסוימת, אלא באישה באשר היא. אך יש בכך גם השלמה עם האישה. הרוצה להתקומם כנגד התכונות הסוערות מדי, הבלתי צנועות, שהוא מגלה באישה שאיתו, צריך להקחות את ביקורתו. אל תנסה להנמיך ראשה, לכסות עיניה, לאטום אוזניה, לשכך קנאתה, להרחיק דבר מידיה, או לנסות ולהגבילה מלכת. הבורא כבר ניסה, ועצתו הופרה. אכן, התסכול שלך מובן. אך השלם עם מציאות האישה. קבל אותה כפי שהיא.

האם תכונותיה שליליות? ר' יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח בנבואת ישעיהו, המתאר באופן ברור: **וַיֹּאמֶר ה' יְעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתִּלְכְּנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמִשְׁקָרוֹת עֵינַיִם הִלְכוּ וְטָפַף תִּלְכְּנָה וּבְרָגְלֵיהֶם תַּעֲכֹסְנָה: וְשִׁפּוֹז אֲדָנֶי קָדְקַד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיִּקְוֶק פְּתָהָן יַעֲרָה: ס בַּיּוֹם הַהוּא יִסִּיר אֲדָנֶי אֶת תְּפֹאֶרֶת הָעֶכְסִים וְהַשְׂבִּיטִים וְהַשְׂהֲרָנִים: הַנְּטִיפוֹת וְהַשִּׁירוֹת וְהָרַעְלוֹת: הַפָּאִרִים וְהַצְּעָרוֹת וְהַקְּשָׁרִים וּבְתֵי הַנְּפִשׁ וְהַלְּוֹשִׁים: הַטְּבָעוֹת וְנֹזְמֵי הָאֶף: הַמְּוֹלְצוֹת וְהַמְּעִטְפוֹת וְהַמְּטָפוֹזוֹת וְהַזְּוֹרִיטִים: וְהַגְּלִינִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהַרְּדִידִים: וְהָיָה תְּנוֹת בְּשֵׁם מִקַּי יִהְיֶה וְתוֹת זְזוֹרָה נְקִפָה וְתוֹת מַעֲשֵׂה מַקְשָׁה קְרוֹזָה וְתוֹת פְּתִיגִל מוֹזְגָרֶת שֶׁקַּי כִּי תְנוֹת יִפִּי: מִתִּיף בְּזוֹרֵב יִפְלוּ וּגְבוֹרֶתָּהּ בְּמִלְּוֹזְמָה: וְאֵנוּ וְאֶכְלוּ פְתִיזֵיהָ וְנִקְתָּהּ לְאָרֶץ תִּשָּׁב: אלו הנשים ואלו שכרן. הנשים עוררו את הזעם, הנשיות תוסר. הדוגמה האחרונה במדרש, דינה, יכולה להתפרש אף היא באופן שלילי מוחלט. דברי רש"י מהדהדים: **וַתֵּצֵא דִינָה בַּת לָאָה וְלֹא בַת יַעֲקֹב. אֲלֵא עַל שֵׁם יִצְיָאָתָהּ נִקְרָאת בַּת לָאָה, שֶׁאֵף הִיא יִצְאָנִית הִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר "וַתֵּצֵא לָאָה לְקִרְיַתוֹ".****

החיים והשלמות בתכונות האישה.

אלא שהדמויות האחרות מקשות על התייחסות שלילית אל האישה. וכי שרה ורחל מייצגות את הרע באישה ובנשיות? הדרשן לא הביא נשים כאיזבל, עתליה ואחרות. האם ניתן לנתק את נטייתה של שרה להאזין מדבר ה' אל אברהם 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה'. לאמור – האזן לאישה היודעת להאזין. הרי קנאתה של רחל באחותה, הולידה את תביעתה המוצדקת 'הבה לי בנים ואם אין מתה אנוכי', מופת לכל אמהות ישראל. המשמשנות, גניבת התרפים, מבטאת אכפתיות לאביה, גם בעוזבה אותו³. החושיות הנשית, המודגשת במדרש, מיוחסת לנערצות שבדמויות המקראיות. אותם חושים חיים הם שבנו את בית ישראל.

וכשכך נתבונן נגלה שהשוואת דינה ללאה, היוצאת לקראת יעקב, איננה מבישה כל-כך. זאת ועוד. עיון בנבואת ישעיהו, לפני ואחרי הפסוקים המצוטטים, מגלה תמונה מורכבת אף שם. קודם לגנות הנשים תקף הנביא את הגברים המנהיגים את העם:

³ להפריש את אביה מעבודה זרה נתכוונה. רש"י.

"ה' בְּמִשְׁפָּט יָבוֹא עִם זְקֵנֵי עַמּוֹ וְיִשְׁרֵי וְאַתֶּם בְּעֶרְתֶּם הַכָּרֶם גְּזַלְתֶּם הָעֵנִי בְּבִתְיֹכֶם: מִה לָכֶם תִּדְרָכְאוּ עִמִּי וּפְנֵי עֲזָיִים תִּטְּוֹזוּ נְאֻם אֲדֹנָי ה' זָבָאוֹת"

מתוך רקע כזה צומחת הנשיות לכיוונים המגוונים. לאחר הפורענות שתבוא על ישראל, דווקא הנשים, היוזמות, הן אלו שיינצלו ויתפסו את היוזמה:

והַזֹּזִיקוּ שְׂבַע נְשִׁים בְּאִישׁ אֶזְרָא בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹזְמֵנוּ נֹאכַל וְשִׁמְלַתְנוּ גְלַבְשׁ רַק יִקְרָא שִׁבְרָה עָלֵינוּ אֶסֶף זֶרְפַּתְנוּ: **ס** בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה עֲמוּז ה' לְעַבְדֵי וּלְכַבֹּד וּפְרֵי הָאָרֶץ לְגֵאוֹן וּלְתַפְאֶרֶת לְפָלִיטַת יִשְׂרָאֵל: וְהִיָּה הַנְּשִׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנְּזוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֹאמֶר לוֹ כֹּל הַכְּתוּב לְזָמִים בִּירוּשָׁלַם: אִם רִזְזִן אֲדֹנָי אֶת צֵאת בְּנוֹת צִיּוֹן וְאֶת דְּבַמֵי יְרוּשָׁלַם יְדִיּוֹן מִקְרָבָה בְּרוּז מִשְׁפָּט וּבְרוּז בְּעָר: וּבָרָא ה' עַל כָּל מִכּוֹן הַר צִיּוֹן וְעַל מִקְרָאָהָ עֵנָן יוֹמָם וְעֵשָׂן וְנִגָּה אֵשׁ לְהַבִּיה לִילָה כִּי עַל כָּל כְּבוֹד זֹפָה: וְסָפָה תִּהְיֶה לְצַל יוֹמָם מִזֹּרֵב וּלְמוֹזָסָה וּלְמוֹסְתוֹר מִזֹּרֵב וּמִמְטָר:

החושיות, החיות, הויטאליות הנשית מעוררת חששות, אך היא היוצרת את היוזמה הנשית. שרה, רחל, ודינה בת לאה זוכות ליחס של יראת כבוד. לא רק השלמה עם תכונותיהן יש כאן, אלא הכרה בחיוניותן. בחיים הנולדים מהאמהות הקדושות. ביכולת לחדש את החיים אחר פורענות, בעיתות מצוקה, להביא את הגאולה. חיוניות זו לא ניתנת להגבלה חיצונית, אפילו ע"י הבורא. היא ניזונה מעצמאות ועצמיות המושתתים על בחירה חופשית. חושיה של האישה כמו נשלחים לפני, קולטים וקוראים את המציאות, את צופן העולם, ומתרגמים את הנקלט למעשים.

מה כוונתו של רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי? האם לפנינו שונא-נשים אשר רצה לצרף את הבורא למחנהו, או חכם הנפעם מהחיוניות, מהחיים המפעמים באישה? דומה כי הדברים הבאים ישלימו את התמונה:

"⁴תני רבי יעקב: כל שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא עזר, בלא שמחה, בלא ברכה, בלא כפרה... רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי אמר אף בלא שלום... רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: אף בלא חיים, שנאמר רָאָה זָוִיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אֵהָבֶת"

⁴ בראשית רבה יז.